

I. Βιβλιοπαρουσιάσεις

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΝΑΣΚΟΥ-ΠΕΡΡΑΚΗ / ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΓΑΪΤΕΝΙΔΗΣ / ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΚΑΤΣΟΥΛΗΣ (Επιμ.), Άσυλο, σύνορα και δικαιώματα στην Ευρώπη: Αναζητώντας δίκαιες ισορροπίες, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 2018, 275 σελ.

Το παρόν έργο αποτελεί τον δεύτερο τόμο της τρίτομης συλλογικής έκδοσης του Ιδρύματος Καλλιόπης Κούφα, σε υλοποίηση του Προγράμματος Jean Monnet «Διάλογοι για την Ευρωπαϊκή Ένωση και τα Δικαιώματα του Ανθρώπου» με αντικείμενο επίκαιρα ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων στον ευρωπαϊκό χώρο. Πρόκειται για τη συνεργασία 14 ακαδημαϊκών και επαγγελματιών του νομικού και όχι μόνο κλάδου, η οποία επικεντρώνεται στις θεματικές του ασύλου και της μεταναστευτικής πολιτικής στην Ευρώπη υπό το πρίσμα του ευρωπαϊκού και ελληνικού δικαίου.

Το έργο χωρίζεται σε τρεις θεματικές ενότητες. Στην εισαγωγή γίνεται λόγος για την έννοια και τη λειτουργία του θεσμού του ασύλου, στο πρώτο μέρος για τις επιμέρους πτυχές του δικαιώματος στο άσυλο και στο δεύτερο και τελευταίο μέρος για τους κινδύνους της μετανάστευσης, παράτυπης ή μη.

Η εισαγωγή της Καθηγήτριας κ. Νάσκου-Περράκη είναι αφιερωμένη στην πολύ χρήσιμη επεξήγηση των εννοιών του «ασύλου» και του «πρόσφυγα». Συγκεκριμένα, πραγματοποιείται μια αναγκαία αναδρομή στα κείμενα των διεθνών και περιφερειακών οργανισμών για την προστασία των προσφύγων, με επίκεντρο τη Σύμβαση της Γενεύης του 1951 για το καθεστώς των προσφύγων. Ιδιαίτερη μνεία γίνεται στις προϋποθέσεις απόκτησης της ιδιότητας του πρόσφυγα και στην προστασία του αιτούντα άσυλο από την αυθαίρετη απέλαση και την επαναπροώθηση, ενώ τονίζεται η θετική συμβολή της Ελλάδας στην προστασία των προσφύγων, αλλά και η αξίωση αναθεώρησης της Σύμβασης προς κάλυψη κενών που φώτισε η προσφυγική κρίση.

Στο πρώτο μέρος, ο δικηγόρος και αναπληρωτής καθηγητής κ. Ιωάννης Παπαγεωργίου εισάγει τον αναγνώστη στην εξέλιξη του ευρωπαϊκού δικαίου προς αντιμετώπιση της μαζικής εισροής προσφύγων και στις πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για ενίσχυση της αρχής της αλληλεγγύης, επισημαίνοντας τον αντίκτυπο τους στην Ελλάδα. Η λέκτορας κ. Άννα-Μαρία Κώνστα σημειώνει την καίρια σημασία της προστασίας του δικαιώματος στην εκπαίδευση ως έκφανση της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας και τη συνάρτησή τους με την ενσωμάτωση των προσφύγων στη νέα τους πραγματικότητα με αφορμή το πρόγραμμα S.U.C.RE.¹. Στη συνέχεια, η δικηγόρος και

διδάκτωρ νομικής κ. Βιργινία Τζώρτζη προβαίνει σε ανάλυση της υπόθεσης *Lounani*² και εξηγεί πώς σχετίζεται το δίκαιο για την προστασία των προσφύγων με το ρυθμιστικό πλαίσιο για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, με έμφαση στην Οδηγία περί Αναγνώρισης του 2011³. Τα κρίσιμα ζητήματα της αλληλεγγύης και της δίκαιης κατανομής της ευθύνης μεταξύ των κρατών μελών της Ένωσης θίγουν οι δικηγόροι κ. Αθηνά Αρβανίτη και κ. Όλγα-Μαρία Τσιούτρα, υπενθυμίζοντας το νομικό κενό στο Κοινό Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασύλου (ΚΕΣΑ) που έχει ως συνέπεια τον δυσανάλογο καταμερισμό και την αναποτελεσματική ενσωμάτωση των προσφύγων. Η δικηγόρος κ. Χρυσή Τσιρογιάννη παρουσιάζει τις προτάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για αναθεώρηση του ΚΕΣΑ, μεταξύ των οποίων και αυτή του Κανονισμού Δουβλίνο III⁴ με την πρόβλεψη διορθωτικού μηχανισμού κατανομής. Η νομική κατάσταση των ασυνόδευτων ανηλίκων υπό το φως του Κανονισμού Δουβλίνο III και το πρόβλημα της ενιαίας ερμηνείας του «βέλτιστου συμφέροντος» του ανηλίκου προς επανένωσή του με τα συγγενικά του πρόσωπα και αποφυγή άσκοπων μετακινήσεων αναλύονται από την υποψήφια διδάκτορα κ. Βασιλική Μαζιώτη. Η εκπαιδευτικός κ. Διονυσία Τσολάκη συμβάλλει σημαντικά στην επεξήγηση των νομολογιακών κριτηρίων του ΕΔΔΑ⁵ για την τεκμηρίωση ύπαρξης συστημικών πλημμελειών στις διαδικασίες ασύλου και στις συνθήκες διαβίωσης των αιτούντων άσυλο στην Τουρκία. Τέλος, η δικηγόρος κ. Κατερίνα Παπαδοπούλου κάνει αναφορά στο φαινόμενο των «περιβαλλοντικών προσφύγων», υπογραμμίζοντας την ανάγκη νομικής τους προστασίας με βάση υπάρχου-

migrants: μια διετή Στρατηγική Σύμπραξη (Strategic Partnership) στη Βασική Δράση 2 (ΚΑ2) της Ανώτατης Εκπαίδευσης που επικεντρώνεται στις διαδικασίες της γλωσσικής προετοιμασίας και του ελέγχου γνώσεων που απαιτούνται για την ορθή ένταξη των προσφύγων/μεταναστών στην Ανώτατη Εκπαίδευση τόσο των φοιτητών όσο και των ακαδημαϊκών, καθώς και στην υποστήριξη των αναγκών τους μετά την ένταξή τους στην ακαδημαϊκή κοινότητα.

2. Βλ. ΔΕΕ C-573/14, *Commissaire général aux réfugiés et aux apatrides/Lounani*, 31.01.2017, ECLI:EU:C:2017:71.

3. Οδηγία 2011/95/ΕΕ σχετικά με τις απαιτήσεις για την αναγνώριση των υπηκόων τρίτων χωρών ή των απάτριδων ως δικαιούχων διεθνούς προστασίας, για ένα ενιαίο καθεστώς για τους πρόσφυγες ή για τα άτομα που δικαιούνται επικουρική προστασία και για το περιεχόμενο της παρεχόμενης προστασίας.

4. Κανονισμός 604/2013/ΕΕ για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης διεθνούς προστασίας που υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας ή από απάτριδα (αναδιτύπωση).

5. Βλ. ΕΔΔΑ *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας* (Προσφυγή Νο 28957/95) και ΕΔΔΑ *Tarakhel κατά Ελβετίας* (Προσφυγή Νο 29217/12), 04.11.2014.

1. Supporting University Community pathways for Refugees-

σες αλλά και νέες διεθνείς συνθήκες.

Στο δεύτερο μέρος, ο δικηγόρος και καθηγητής κ. Κωνσταντίνος Μαγκλιβέρας παραθέτει τους προβληματισμούς γύρω από τη νομική φύση της Δήλωσης ΕΕ-Τουρκίας⁶, ενώ ο διδάσκων και διδάκτωρ κ. Ιωάννης Τζιβάρας εκθέτει το ζήτημα της ποινικοποίησης της εμπορίας ανθρώπων στο πλαίσιο της παράνομης διακίνησης των μεταναστών υπό το φως της Εγκυκλίου Παραγγελίας υπ' αριθμόν 1/2018 εκδοθείσα από τον Εισαγγελέα Αρείου Πάγου. Η δικηγόρος κ. Μαρία-Ανδριανή Κωστοπούλου παρουσιάζει τη δράση της Ad Hoc Επιτροπής του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα Δικαιώματα του Παιδιού (CAHEFN) για την προστασία των παιδιών προσφύγων και μεταναστών, στην οποία και προεδρεύει, σε περιπτώσεις κράτησης, καθορισμού ηλικίας και επιτροπείας ασυνόδευτων παιδιών. Τελευταία συνδρομή σε αυτό το έργο αποτελεί η παρουσίαση των αποφάσεων του ΣτΕ για τον χαρακτηρισμό της Τουρκίας ως ασφαλούς τρίτης χώρας⁷ από τη δικηγόρο και διδάκτορα κ. Κατερίνα Παπαδοπούλου.

Συνοψίζοντας, ο συγκεκριμένος τόμος επιτυγχάνει μια αξιόλογη προσέγγιση του μεταναστευτικού δικαίου και του δικαιώματος των προσφύγων και των μεταναστών στο άσυλο. Ο αναγνώστης μεταφέρεται από τις θεμελιώδεις έννοιες του θεσμού του ασύλου στα πιο επίκαιρα νομοθετικά και νομολογιακά ζητήματα του διεθνούς, ευρωπαϊκού και ελληνικού προσφυγικού δικαίου, γεγονός που του επιτρέπει τη σφαιρική κατανόηση του νομικού πλαισίου. Θετικό σημείο αποτελεί και η ποικιλία των ιδιοτήτων των συγγραφέων, προερχόμενων τόσο από τον ακαδημαϊκό όσο και από τον επαγγελματικό στίβο, που προσφέρει μια πολύπλευρη και πληρέστερη ματιά στη διαμόρφωση και πορεία του προσφυγικού φαινομένου. Επίσης, η δίγλωσση απόδοση των κειμένων σε ελληνικά και αγγλικά καθιστά δυνατή τη διεύρυνση του κύκλου αναγνωστών. Το βιβλίο είναι κατάλληλο όχι μόνο για ακαδημαϊκούς, αλλά για όποιον πολίτη ενδιαφέρεται να κατανοήσει την προσφυγική κρίση, όπως αποτυπώνεται στην ελληνική καθημερινότητα. Πράγματι, οι επιμελητές κατόρθωσαν να συνδυάσουν αρμονικά όλα τα άρθρα, ώστε να δημιουργούν μια λογική συνέχεια, χωρίς ταυτόχρονα να στερούνται της αυτοτέλειάς τους.

Από την ίδια σειρά του Ιδρύματος Καλλιόπης Κούφα κυκλοφορούν επίσης τα έργα «Τα θεμελιώδη δικαιώματα στον Ευρωπαϊκό Χώρο» και «Ευρωπαϊκές Πολιτικές από και προς την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων» των εκδόσεων Π.Ν. Σάκκουλας, 2018.

Καλλιόπη Τερζίδου

6. Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, «Δήλωση ΕΕ-Τουρκίας», Δελτίο Τύπου 144/16, 18.03.2016.

7. Βλ. ΟΛΣΤΕ 2347 και 2348/2017.

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗ-ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ / ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΓΑΪΤΕΝΙΔΗΣ / ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΚΟΝΙΑΡΗΣ (Επιμ.); ΚΔΕΟΔ, Προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων: Κρίσιμα ζητήματα στον Ευρωπαϊκό χώρο, εκδ. Παπαζήση, Θεσσαλονίκη, 2018, 255 σελ.

Το παρόν συλλογικό έργο αποτελεί τη σύμπραξη δεκατριών καταξιωμένων επιστημόνων, δικηγόρων, ακαδημαϊκών και δικαστικών λειτουργών, στο πλαίσιο της συνεργασίας του Κέντρου Διεθνούς Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου (ΚΔΕΟΔ) και του Πανεπιστημίου Frederick της Κύπρου, ως φορέων του Προγράμματος JUSTICE της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τίτλο «Training for a European Area of Justice».

Σκοπός του εν λόγω προγράμματος είναι η διεύρυνση των γνώσεων γύρω από την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, με τη διοργάνωση εκπαιδευτικών σεμιναρίων, διεθνών συνεδρίων και επιστημονικών εκδηλώσεων στην Ελλάδα και την Κύπρο, καθώς και η δημοσίευση επιστημονικού και εκπαιδευτικού υλικού. Η δράση στοχεύει στην περαιτέρω ανάπτυξη ενός ευρωπαϊκού χώρου δικαιοσύνης, βασισμένου στην αμοιβαία αναγνώριση και την αμοιβαία εμπιστοσύνη και επικεντρώνεται στους ακόλουθους τομείς: ζητήματα δικαστικής συνεργασίας σε αστικές και ποινικές υποθέσεις, δικαστική κατάρτιση με στόχο τη δημιουργία μιας κοινής νομικής και δικαστικής λειτουργίας, αποτελεσματική πρόσβαση στη δικαιοσύνη στην Ευρώπη, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων των θυμάτων εγκληματικών πράξεων και διαδικαστικών δικαιωμάτων κατά τις ποινικές διαδικασίες και πρωτοβουλίες στον τομέα της πολιτικής για τα ναρκωτικά.

Σε αυτή την κατεύθυνση, ο παρών τόμος, που αποτελεί μέρος των δημοσιεύσεων του προγράμματος, διαρθρώνεται σε πέντε θεματικές ενότητες, οι οποίες περιλαμβάνουν μελέτες αξιολογών νομικών για επίκαιρα ζητήματα του ευρωπαϊκού δικαίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι θεματικές ενότητες αφορούν ειδικότερα: α) την εφαρμογή του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε., β) την Απόφαση-πλαίσιο 2008/913/ΔΕΥ του Συμβουλίου σχετικά με την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας, μέσω κανόνων του ποινικού δικαίου, γ) την προστασία των προσωπικών δεδομένων, δ) τα δικαιώματα των προσφύγων και ε) τα κοινωνικά δικαιώματα.

Ειδικότερα, η πρώτη θεματική ενότητα, στην οποία ανήκουν οι τρεις πρώτες εισηγήσεις, ασχολείται με την εφαρμογή του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων ως ισχύοντος πρωτογενούς ευρωπαϊκού δικαίου, την υιοθέτηση και τη νομική του ισχύ καθώς και τις σημαντικότερες καινοτομίες του όσον αφορά το περιεχόμενο και τη διατύπωση των άρθρων του. Στη συνέχεια, τίθενται κάποιοι σύγχρονοι προβληματισμοί σχετικά με το δικαίωμα στην προσωπική ζωή, το δικαίωμα στην προστασία του απορρήτου της

αλληλογραφίας και επικοινωνίας και το δικαίωμα στην προστασία των προσωπικών δεδομένων, με αφορμή την απόφαση *Λοϊζίδου/Εκδόσεις Αρκίνος ΛΤΔ κ.ά.* Τέλος, μελετάται η σχέση του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων ως ισχύοντος πρωτογενούς δικαίου της Ένωσης με την κυρίαρχη για τις ανάγκες της ευρωπαϊκής ενοποίησης έννοια της ενιαίας αγοράς, η οποία στην ουσία είναι η περίπλοκη και πολυσχιδής, όπως χαρακτηρίζεται από τη συγγραφέα, σχέση μεταξύ θεμελιωδών δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών ως βασικών παραμέτρων εντός της έννομης τάξης της Ένωσης, ρητά κατοχυρωμένων σε επίπεδο πρωτογενούς δικαίου.

Ακολούθως, οι επόμενες τρεις μελέτες, που απαρτίζουν τη δεύτερη θεματική ενότητα του συγγράμματος και εστιάζουν στη ρητορική και τα εγκλήματα μίσους, επικεντρώνονται στη νομολογιακή αντιμετώπιση υποθέσεων σωματικής βίας και ρητορικής μίσους από το ΕΔΔΑ, καθώς και στην πρακτική των άλλων εποπτικών οργάνων του ΣτΕ, την ποινική αντιμετώπιση του ρατσισμού σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο και, τέλος, στην απαγόρευση της αμφισβήτησης ιστορικών γεγονότων και εγκλημάτων στην Ευρώπη.

Στην τρίτη θεματική ενότητα με τίτλο «Άσυλο και μετανάστευση», αναλύεται και οριοθετείται η έννοια της «ασφαλούς τρίτης χώρας» και οι ειδικότερες προϋποθέσεις εφαρμογής της βάσει του ισχύοντος δικαίου. Στη συνέχεια, μελετώνται οι λόγοι αποκλεισμού από το άσυλο και η ερμηνεία τους από το ΔΕΕ ως προς το ζήτημα της συμμετοχής στην τέλεση τρομοκρατικών πράξεων, όπου τονίζεται ότι η ατομική ευθύνη όσον αφορά την τέλεση τρομοκρατικών πράξεων θα πρέπει να αποδεικνύεται κάθε φορά που εξετάζεται η εφαρμογή του άρθρου 12 παρ. 2 της Οδηγίας 2004/83/ΕΚ για τον αποκλεισμό του αιτούντος άσυλο. Τέλος, σχολιάζεται η υπόθεση ΔΕΕ C-473/16, η οποία αφορά τη χρήση των πορισμάτων

ψυχολογικής πραγματογνωμοσύνης για την εκτίμηση της αξιοπιστίας των αιτούντων άσυλο λόγω γενετήσιου προσανατολισμού και, ειδικότερα, τα προβολικά τεστ προσωπικότητας που διενεργήθηκαν από την ουγγρική κυβέρνηση.

Στην τέταρτη ενότητα, με θέμα την προστασία των προσωπικών δεδομένων, παρατίθενται δύο μελέτες. Η πρώτη αφορά τις εξελίξεις και τις προκλήσεις στο καθεστώς των προσωπικών δεδομένων και την πολιτική της ΕΕ γύρω από αυτά, εστιάζοντας στον νέο Κανονισμό προστασίας των προσωπικών δεδομένων, καθώς και στις έννοιες και τις αρχές που εισάγει. Η δεύτερη μελέτη πραγματεύεται το θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα της ιδιωτικότητας, τις μορφές του και την αλληλεπίδραση του ΓΚΠΔ με άλλες νομοθεσίες που αφορούν το επαγγελματικό εν γένει απόρρητο και, ειδικότερα, το ιατρικό και δικηγορικό απόρρητο.

Το έργο ολοκληρώνεται με την πέμπτη ενότητα, οι μελέτες της οποίας πραγματεύονται τα κοινωνικά δικαιώματα και την προστασία τους, όπως το ζήτημα της δικαστικής εφαρμογής τους σε υποθέσεις μεταξύ ιδιωτών βάσει των ευρωπαϊκών κειμένων προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου και την προσαρμογή του ευρωπαϊκού συνδικαλισμού στην παγκοσμιοποίηση.

Το συλλογικό αυτό έργο αποτελεί ένα ιδιαίτερος ενδιαφέρον σύγγραμμα, καθώς πραγματεύεται άκρως επίκαιρα ζητήματα σχετικά με την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων στον ευρωπαϊκό χώρο και διακρίνεται για την ποικιλία και την πρωτότυπη παρουσίαση αυτών, καταφέροντας να υλοποιήσει τον στόχο του προγράμματος για πλήρη ενημέρωση και κατάρτιση από εξέχοντες επιστήμονες του χώρου.

Μαλαματή Ζάχου